

LENGYELTÓTI ÉS TELEPÜLÉSRESZEINEK TÖRTÉNETI FORMÁLÓDÁSA, JELENE

NEZDEI CSILLA

LENGYELTÓTI AND IT'S PARTS' HISTORICAL SITES AND THEIR PRESENT

Nowadays the lives of the settlements are influenced by the social-economic factors, especially those places who are not in the central of the settlements – they are far from the downtowns like majeure. In this study I present the characteristics of the majeure' roles and great territories through the example of Lengyeltóti. I analyse so the general human geography as the structure, history of settlement and the territorial structure, reasons and termination of it's downtowns and outskirts. My hypothesis is that the majeure have a role in the supplies of the town, example in the education institutes. The main methods were the analysing of the documents, professional studies, military and social surveys, and making interviews with the local government. Demographic data present a negative trend, but there are more significant differences between these places. The public transport shows an individual solution to the local problems like using own vehicles to transport the living in outlying persons. More local companies' operating are isolated, they have only some tasks in the life of the town as jobs and payments of taxes. I analyse the majeure called Pusztaszentgyörgy tobacco factory as a case study.

BEVEZETÉS

Napjainkban a társadalmi-gazdasági tényezők eltérő hatással vannak a települések életére. Még inkább érintettek azok a lakott helyek, amelyek nem tartoznak egy település szerves területébe, hanem attól távolabb, mintegy szórványként helyezkednek el.

A tanulmányomban Lengyeltóti példáján mutatom be a puszták, majorok szerepére vonatkozó sajátosságokat: röviden elemzem a történeti földrajzi előzményeket, a településszerkezetet, valamint a város egyéb belterületi és külterületi helyeinek térszerkezetét. A munka célja, hogy bemutassa az egyes településrészek hasznosítását; a történetileg fontos mezőgazdasági, élelmiszerellátási vagy más ágazat helyi szerepét. Esettanulmányként egy majort elemzek történeti és funkcionális szempontból. A megfogalmazott észrevételek segíthetik a major későbbi hasznosíthatóságát.

1. ALKALMAZOTT MÓDSZEREK

A tanulmány elkészítése során a szakirodalmi írások, könyvek és egyéb szakmai szemelvények által feltártam a majorok, puszták kialakulásának feltételeit, településföldrajzi sajátosságait, a Lengyeltótira vonatkozó történelmi háttéranyagokat, a város történetét – mindezeket elsősorban a helység történeti leírásához használtam fel (BELUSZKY 2003, PERCZEL 2003, BAJMÓCY – PÓCSI - JÓZSA 2008, TÓTH 1999, BENKHARD 1996, BELUSZKY – SIKOS T. 2007). Ezen kívül támaszkodtam az egyes helységnévtárak, népszámlálások adataira, a három katonai felmérés pedig a településtörténet térbeli megjelenítés fő alapjául szolgált. A statisztikai adatok kisebb részét a KSH Területi adatok online felülete tartalmazta. Az ábrázoláshoz a Microsoft

Word, Excel, az InkScape 0.48.2 programot, valamint a Google Maps alkalmazást használtam.

A 1910-es és 1930-as népszámlálások rögzítették a lakosság demográfiai helyzetét, az 1973-as helységnévtár a külterületeken és az egyéb belterületeken lakók számát, ez szolgál összehasonlítási alapul a 2011-es népszámlálás adataihoz. Az 1995-ös helységnévtár tartalmazza az összlakosság változását az általa vizsgált 200 évben. A tanulmány migrációs, iskolázottsági, felekezeti és etnikai adatainak alapja a 2011-es népszámlálás. A településrészek (egyéb belterületek, külterületek) lélekszámait az online helységnévtárból (2014. december (2011) és 2015. évi polgármesteri interjú során gyűjtöttem.

Zsombok Lajos polgármesterrel és a területfejlesztésért, pályázati ügyekért felelős munkatársával, Sándor János úrral készült interjú a városon belüli településrészi differenciákról, településszerkezeti sajátosságokról (gazdasági hasznosítás, a társadalom- és gazdaságföldrajzi mutatók). A polgármester elmondása szerint a település funkcionálisan egy falu, az alapvető statisztikai adathiány véleményem szerint a városnagyság függvényében kezelendő.

Az esettanulmányban vizsgált vállalkozás ügyvezetőjével telefonos interjút készítettem a munkaerőre, a területi elhelyezkedésre, a partnerségi kapcsolatokra vonatkozóan. A három terepbejárás (2015-01-14, 2015-02-07, 2015-04-25) során fotódokumentációt készítettem.

2. A MAJOROK MEGJELENÉSE LENGYELTÓTIBAN

A major több fogalommal azonosítható – a Dunántúlon ezek között a „puszta, tanya, uradalmi birtok” emelhető ki, tartalmi eltérések azonban léteznek, ahogyan arra többek között Józsa Klára is rámutat: „A puszta tágas, a birtokos tulajdonában lévő földterületet jelent” (JÓZSA 2008. p. 168). Kovács Zoltán a majort a magános és csoportos település közötti átmenetnek nevezi, amely „a korábbi nagybirtokok, ill. állami gazdaságok néhány családnak otthont nyújtó majorjai [...]” (KOVÁCS 2013. p. 215). A tanya több jellemzővel felruházott kifejezés, elsődlegesen mezőgazdasági hasznosítású tartózkodási terület (BECSEI 2001). „Az uradalmi major [...] olyan nagyobb telep, amelyen magának állandó lakásra alkalmas – de nem állandóan is lakott – kúriája, kastélya van, s ekörül állanak az alkalmazottaknak a lakásai” (ERDEI 1974. p. 113). Ezt erősítik meg Mendöl, Bajmócy–Balogh és Beluszky – Sikos T. munkái (MENDÖL 1963, BAJMÓCY – BALOGH 2012, BELUSZKY – SÍKOS T. 2007). Utóbbi a majort a következőképp fogalmazza meg:

„A mezőgazdasági települések sajátos típusa volt a nagybirtokok cselédiségének lakóhelye, a puszta vagy major... 'A puszta dunántúli magyar nyelven... a nagybirtokok közepén épült s néha egész falu számba menő cselédlakások, istállók, fészerek és magtárak együttesét jelenti, amelyet azért nem lehet tanyának nevezni, mert a tanyán csak egy-két család él, ezeken meg néha száz-kétszáz is...'”(id. mű p. 37).

Lengyeltóti Somogy megyében, a Nagyberék és a Nyugat-Külső-Somogy kistáj határán helyezkedik el (DÖVÉNYI 2010). Földrajzi pozíciója, a domborzati, vízrajzi

adottságok meghatározták a település és későbbi pusztáinak, majorjainak létrejöttét. Fejlődését védhető, mezőgazdasági hasznosításra alkalmas voltának köszönhető. A mocsaras területek 1864-es lecsapolását követően a megnövekedett terület és a művelés alá vonható földek megsokszorozódása együtt járt gazdasági létesítmények építésével a távolabbi részeken, amely a lakosság pusztákon (külterületen és egyéb belterületen) való letelepedéséhez vezetett (*MÁTÉ 2015*). A Balaton déli partján megépült vasútvonal hatással volt a lecsapolásokra, valamint a peremterületek (például Fonyód) különválására, önállósodására is.

A város története során a mezőgazdaság és az általa nyújtott élet- és munkalehetőségek mindig meghatározóak voltak, ahol már a 17-18. században mezőgazdasági gyakorlatszerzésre ide érkező bel- és külföldi fiatalok a legkorszerűbb ismeretek sajátíthatták el (*TÓTH 1999*).

A települést az I. katonai felmérés DNy-ÉK irányúan ábrázolta, a helységnévtárakban szereplő településtartozékok közül Fonyóddal és Rágniczapusztával. A II. katonai felmérés számos, az első helységnévtárban szereplő tartozékot megnevez.¹ A két „kiadvány” között különbség, hogy utóbbi több olyan tartozékot nem tüntet fel, amelyek már a kötet létrehozásakor jelen lehettek.² Összességében a központi belterület útvonalak menti növekedése és a külterületek számának gyarapodása figyelhető meg, DK és É-ÉNy irányokban.

A III. katonai felmérés településrészletekben igen gazdag képet tár elénk, jól szemléltetve a helységnévtárakban jegyzett pusztákat, ahol az egyes gazdasági egységek elnevezései vélhetően a tevékenységre utalnak, például Ludas puszta vagy Récze puszta. A felmérésen az egyes településrészek légvonalbeli távolsága igen nagy eltérést mutatott (1. ábra és 1. táblázat). A közúton megközelíthető korabeli településrészek közül – a mai központi területtől mért légvonalbeli távolság szerint – a legközelebb Rajkómalom, Farkas és Mamocs puszta volt két kilométeren belül, D – DNy-i fekvéssel; Alsó- és Felső-Fonyód helyezkedett el a legmesszebb É-i irányban. Az északi majorok távolsága és a rendelkezésre álló nagyobb, művelésbe vonható terület révén hasznosításukban a mezőgazdaság vált dominánssá, az alföldi tanyákhoz hasonlóan. Ezt erősíti meg Perczel György: „az agrár-vegyes funkciójú nagy- és óriásfalvak közé annak idején közel 200, zömmel alföldi település került, időközben azonban ezeknek kb. ¼-ét várossá nyilvánították (pl. Mezőberény, Kecel, Nagykovács, Polgár vagy a Dunántúlon Lengyeltóti)” (*PERCZEL 2003. p. 555*).

¹ A településrészek nyomán követését a Magyarország történeti statisztikai helységnévtára 12. Somogy megye című kötet rögzíti. Az érintett puszták: Sandipuszta, Mamocs erdő, Berény Puszta, Mohaczhegy, Tatár-Vár, Gárdonyi erdő és Gárdonypuszta, Kis Hács, Nagy Hács, Hácsi erdő (Hács), Pettend p. és Pettendi hegy, Kis és Nagy Bendekpuszta, Kémlődpuszta, Fonyód hegy.

² Az első hivatalos helységnévtár (1873) 14 tartozéktelepülésről ad számot, ezek: Berény, Bézseny, Fonyód (Alsó- és Felső-), Szentgyörgy, Mamocs, Kómalom, Kémlőd, Hamari, Rávnica, Béla, Hácsi és Rajkómalom puszták, Zsigmond major. Az 1898-as kötettől jegyzik: Farkas, Hamari, Imréd, Kémlőd, Kómalom, Ludas, Magyaros, Rajkómaksai, Récze, Sodak puszta és Szentpéter halásztelep.

Délre a domborzat és felszínborítottság sajátosságai (dombháta, folyóvölgyek, vizenyős területek, erdőségek) és csekélyebb közigazgatási területe nem kedvezett nagyszámú major létrehozásának.

2. táblázat: Lengyeltóti településrészeinek légvonalban mért távolsága a III. katonai felmérésen

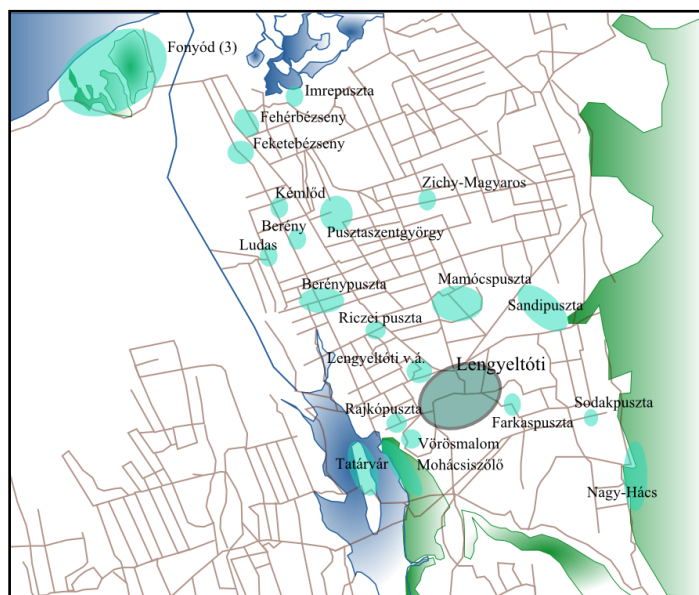
Table 1: The straight line distance of the parts of Lengyeltóti on the Third Military Survey

Településrész neve	Távolság (km)	Településrész neve	Távolság (km)
Rajkómalom puszta	1,7	Ludas puszta	5,3
Farkas puszta	1,9	Kémlőd puszta	6,1
Sodak puszta	2,7	Szent György puszta	5,2
Sandi puszta	2,6	Feketebézsény puszta	7,4
Mamocs puszta	2,0	Fehérbézsény puszta	7,8
Riczei puszta	2,5	Imre major	8,1
Nagy Hács	4,1	Zichy Magyaros	4,8
Mohácsiszőlő	2,3	Felső-Fonyód	10,3
Berény puszta	3,7	Alsó-Fonyód	10,5

Forrás/Source: http://mapire.eu/hu/map/hkf_75e/?zoom=13&lat=46.72437&lon=17.59985, 2015-01-08 (szerk./ed.: Nezdei Cs. 2015)

1. ábra: Lengyeltóti és településrészei a III. katonai felmérésen

Figure 1: Lengyeltóti and it's parts on the Third Military

Forrás/Source: http://mapire.eu/hu/map/hkf_75e/?zoom=12&lat=46.66421&lon=17.69598, 2015-01-03 (szerk./ed.: Nezdei Cs. 2015)

3. DEMOGRÁFIAI JELLEMZŐK

A településrészekre vonatkozó elkülönítés csak az 1910. és 1930. évi népszámlálástól található. 1905-ben Fonyód³, majd 1907-ben Hács különválása csökkentette a korábbi nagy „határt”, a tartozékok és a mezőgazdaságban dolgozók számával együtt. Az 1920-ban életbe lépett Nagyatádi-féle földreform a település területének elaprózódásához vezetett. Ezzel egykorúan a pusztákon cselédek, Mohácsiszőlő és Nagytatárvár területén szegényparaszt családok laktak, az összlakosság 40%-a lakott a külterületeken 1920-ban, ám a földek 70%-a közép- és nagybirtokosok kezében volt (TÓTH 1999).

Lengyeltóti nemzetiségi megoszlása nem idézett elő gazdasági ágazatbeli módosulást, habár a betelepítések miatt 1870-től folyamatosan növekvő népességszáma a világháborús deportálások és a kitelepítések hatására megtorpant, az 1940-80 évek közti emelkedés a mezőgazdaság erősödésével magyarázható. Lakossága az országos trendhez igazodik. A külterületi népesség csökkenését a belterülettől (együttal az oktatási intézményektől, munkalehetőségektől, (köz)szolgáltatásoktól való) terhet jelentő távolság, közigazgatási változás okozta.

A településszerkezetben fordulópontot jelentett a kialakuló szocialista rendszer: a helyi földműves szövetkezet és az állami gazdaság megalakításával kialakult a „mezőgazdasági munkásság”, mint új társadalmi csoport⁴ (TÓTH 1999. p. 72). A település területe 1953 februárjában Feketebészény, Fehérbészény és a körülöttük fekvő 200 hektáros terület Fonyódhoz csatolásával csökkent. A közigazgatási rendszer átalakítása, az 1871-től birtokolt járási székhely szerep⁵ elvesztése együtt járt a pusztákon élők adminisztrációs teendőik elérhetőségének romlásával: a központ megingott (VELKEY 2014). A nagyközséggé nyilvánítás (1977) vélhetően javított településhierarchiai pozícióján, majd a település 1992-ben megkapta a városi rangot. Lényeges azonban, hogy néhány alapellátásával, funkcionálisan nem tekinthető városnak (BELUSZKY 2003).

A korábbi századokhoz hasonlóan ma sok külterületi lakott hely tartozik a városhoz, azonban az önállósodás, a városon belüli népességmozgás (közlekedés-földrajzi helyzet romlásával), a funkció átalakulása (elvesztése), a 1990-es évek privatizációja és annak funkció- és tulajdonosváltásai miatt számuk csökkent. Ma három egyéb bel- és kilenc külterületet tartanak nyilván, amelyek közül négy-öt bír tradicionális mezőgazdasági szereppel. Több helységrész más nevet, funkciót vett fel (Rágniczapuszta mint Kéktó; Fonyódi út külső mint Riczepuszta...). Lengyeltóti egy nagy falu (ex verb. ZSOMBOK 2015, BELUSZKY 2003) is, így városrészekről nem beszélhetünk. Véleményem szerint habár intézményrendszere a helyiek számára alig nyújt többet alapszolgáltatásnál, a város 10-15 kilométeres térségében fekvő falvak számára funkcionálisan valóban városi

³ Fonyód fejlődését a déli vasút megépülése nyomán a turizmus fokozatos erősödése eredményezte, üdülőhelyé alakulásában – a többi Balaton-parti helységhez hasonlóan – meghatározó szerepe volt az I. világháborút követő trianoni békediktátumnak, a tengerparti (üdülésre, kikapcsolódásra alkalmas) területek elvesztésének (MARTON 2013, NEZDEI 2015).

⁴ A mezőgazdasági munkásság az állami gazdasági dolgozókat jelentette. A Balatonboglári Állami Gazdaságnak volt itt telephelye, területrésze.

⁵ 1950-ben Fonyódhoz, 1975-ben Marcalihoz, majd 1984-ben Balatonboglárhoz csatolták.

szerepkörrel bír, egyben a térszerkezeti városhiány problémáit is orvosolja; a városrészek nem problémaként fogalmazódnak meg, hanem a szórtaabb településszerkezet miatti több, vagy más jellegű megoldandó feladatként (közlekedés).

A településrészek 1973-as lakosság számában még mindig jelentős a központi belterületen kívüli lakosok száma (mutatva a tanya és major eltérőségét), egyéb belterületen 605, külterületen pedig 120 fő volt; ezekhez képest az elemzett belterületeken lakók száma drasztikusan csökkent 2011-re (2. táblázat). Az egyéb belterületeken a lakosság 124 fő volt (tárgyévben: 31, 90 és 3 fő), a város teljes lakónépességének 3,9%-a. Egy lakóegységre átlagosan 2,2 fő jutott. A külterületeken élő lakosság száma 120 fő volt, amely a teljes városi népességszám 3,79%-a. Itt átlagosan 1,8 fő jutott egy lakóegységre. A két csoport népességszámát összehasonlítva az közel azonos, viszont csoporton belül szignifikáns különbséget tapasztalható: Sandipusztán két fő lakik, míg Nagytatárváron 32 fő, illetve Rágniczapuszta népessége 3 fő, ezzel szemben Pusztaszentgyörgy Újsor lélekszáma 90 fő.

2015 januárjában az egyéb belterületi lakosok száma összesen 171 fő, a külterületi lakosok száma megközelítőleg 110 fő. Eszerint már nagyobb különbség mutatkozik az előbbi csoportba soroltak javára, amely vélhetően a kedvezőbb közlekedés-földrajzi pozícióval magyarázható. További kérdés viszont, hogy nem az olcsóbb fenntartási költség miatt települnek-e ki, illetve etnikai hovatartozás befolyásolja-e ezt a folyamatot. A lakóegységek számáról adat nem áll rendelkezésre. 2011-hez képest a csoporton belüli differencia belterületen csökkent, külterületen stagnált (Pusztaszentgyörgy újsor – 127 fő, Rágniczapuszta nem lakott; Mohácsiszőlő – egy fő, Nagytatárvár – 31 fő). A városban 2000 óta a népességszám jelentős visszaesést mutat – az országos tendenciához illeszkedően, okai a természetes fogyásban, az elvándorlásban, a külföldi munkavállalásban keresendőek (ex verb. ZSOMBOK 2015) – a városrészekben belül a lakosság átrendeződése figyelhető meg.

3. táblázat: Lengyeltóti településrészeinek lakosság száma az 1973-as helységnévtár szerint és 2015-ben

Table 2: The inhabitants' population of Lengyeltóti based on the Gazetteer year 1973 and the year 2015

Településrész neve	Lakosság szám (fő)	Településrész neve	Lakosság szám (fő)
Központi belterület	2664/2806 (2011)	Fonyódi út	23/15
Lengyeltóti	22/0	Mamócsi út	16/6
Nagytatárvár	71/31	Mamócspuszta	40/16
Pusztaberény	167/70	Mohácsiszőlő	38/1
Pusztaszentgyörgy	51/3	Riczepuszta	0/n.a.
Pusztaszentgyörgy Ús.	251/127	Sodakpuszta	3/n.a.
Rágniczapuszta	21/0	Sandipuszta	n.a./12
Zsigmondpuszta	22/n.a.		

Készítette Nezdai Cs. 2015.

A külterületi lakott helyek közül a DNY-i részen csökkenés tapasztalható, amely a központi belterületre költözéssel párhuzamos (etnikailag cigány kisebbség). Népszégnövekményt az É-ra lévő városrészek mutatnak, amelyet a mezőgazdasági tevékenység és a gazdasági egységek, telephelyek megléte indokol, az interjú és a településrendezési terv alapján. A demográfián belül a felekezeti és etnikai jellemzők között nem olvasható le összefüggés, viszont a nemzetiségi megoszlásban 2011-re a cigányok száma növekedett, emellett „színezőelemként” beszélhetünk a román, szerb-horvát, horvát és egyéb kategóriába sorolt lakosságról. A településrészi ismeretek a korabeli nemzetiségi viszonyokra csak töredékesen terjednek ki. A magyarok 89%-ban lakták, második helyen 8,3%-kal a roma lakosok szerepeltek, 2015-ben a teljes lakosságnak már mintegy ötödét jelentik. Az ún. újtelepen (a Buzsák felé vezető úton) egyre több család települ be DNY-i irányból, itt a lakosok 80%-a tartozik a nevezett kisebbséghez. Tényleges gazdasági problémát az iskolázottságukhoz és kompetenciáikhoz illeszkedő munkahely hiánya jelent a városnak, így a többség helyi foglalkoztatását a közmunka-programmal tudják megoldani.

A majorok fennmaradását alapvetően máig azoknak a tényezőknek a jelenléte befolyásolja, amely az önálló településeknek a demográfiai viszonyait is, mint a korösszetétel, a meglévő és elérhető intézményrendszer, a megközelíthetőség és a munkahely. Ezt igazolja több pusztai gazdasági létesítménye: Pusztaszentgyörgyön baromfivágóhid (feldolgozó), a korábbi állami gazdaság egyes részeit a JUGLANS-HUNGARIA Kft. (dió), Agrár Kutató és Kereskedő Rt., GEKO Kereskedelmi és Szolgáltató Bt. hasznosítja, Pusztaberényben a Hubertus Kft., Riczepusztán magánvállalkozás (raktározás).⁶ Mindezek az adófizetés, a területhasznosítás által a város gazdaságára hatást gyakorolnak. A jelentősebb számú korábbi termelőszövetkezeti, mezőgazdasági telephelyek itt nem jelentenek barnamezőt (ipari, ipari park területek), mert a jelenleg működő vállalkozások telephelyeit adják. Ennek alapfeltételei a meglévő infrastruktúra és a kedvező gazdasági-természeti tényezők voltak. A statisztikai nyilvántartás szerint a külterületek közül hat „mezőgazdasági jellegű (kézenléti, szolgálati) lakótelep, illetve lakóhely, mezőgazdasági jellegű tanyák” kategóriájú, egy forgalmi településrész és két „gazdasági tevékenységhez, vagy egyéb funkcióhoz nem köthető lakóhely” csoportba sorolt. A KSH által külön nem jegyzett Zsigmondpuszta (Zsigmondmajor) a helyi vállalkozások egy részének helyet adó ipari park, külterületnek minősül.

4. KÖZLEKEDÉS ÉS INFRASTRUKTÚRA

4.1. KÖZLEKEDÉSFÖLDRAJZ

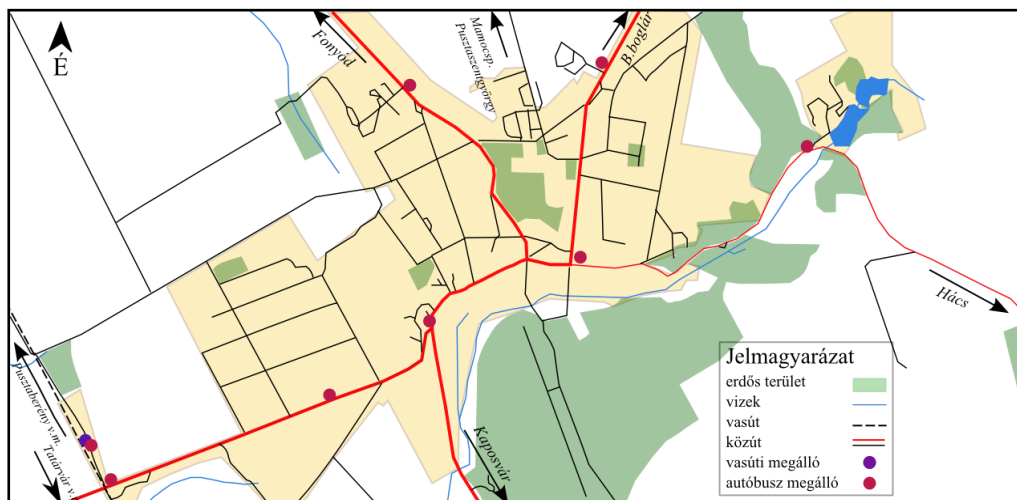
Lengyeltóti és részeit az 1900-as évek első feléig közúton lehetett megközelíteni a Kaposvárt Fonyóddal összekötő vasútvonal 1896-as megjelenéséig, amelyet a MÁV különszerződéssel üzemeltetett, előbb egy, majd három megállóhellyel. A vasútállomás és

⁶ A munkahelyek, illetve a magántőkésék a rendszerváltást követő privatizációval jelentek meg.

a központi belterület között a közlekedést 1926-tól, illetve 1932-től autóbusz segítette. Ma munkanapokon a megyeszékhely irányából és visszafelé is nyolc járat közlekedik.⁷ A belterületi utak mellett a településrészekre vezetőket szintén aszfaltozottak a nagytatárvári murvás közút kivételével. A szórt településszerkezetből eredő távolságokat, a diákok szállítását iskolaidőben, továbbá a Volán által működtetett járatok ritkulásakor (a szünidőkben) a felnőttek szállítását helyi tömegközlekedés hiányában saját falubusszal és közösségi busszal oldják meg.⁸ A kerékpár, mint egyéb közlekedési eszköz, a turizmusban is fontos szerepet jelenthet a helyi táji, történelmi emlékek felfedezéséhez, amelyhez két kerékpárút-szakasz halad keresztül a városon: a központi belterületet Rágniczapusztával összekötő szakasz (tehát Kék-tó üdülőközpont) és a várost Fonyóddal összekötő út mentén (3. ábra).

3. ábra: Lengyeltóti mai forgalmi helyzete, főbb közutak, vasútvonal

Figure 3: The traffic situation, main roads, railway line of Lengyeltóti, nowadays

Forrás: www.maps.google.com (szerk. Nezei Cs. 2015)

4.2. KOMMUNÁLIS INFRASTRUKTÚRA

A közműhálózatban 1998-ban a vezetékes ivóvízes ellátottság 98%-os volt, 65%-ban bevezették a helyiek a vezetékes gázt, a 1030 lakásból mindössze 44 darab volt

⁷ Vonattal Fonyód 13 perces menetidővel, Kaposvár 89 perces menetidővel közelíthető meg, Pusztaberényt érintve. Tatárvár esetében kilenc járat Fonyód felé (24 perces menetidővel), nyolc járat Kaposvár felé (68 perces menetidővel). Lengyeltóti vasútállomás paraméterei: tíz járat Kaposvárra (66 perc), tíz járat Fonyódra (18 perc).

⁸ A városnak 11 autóbusz-megállóhelye van, egyes részek több megállóval rendelkeznek (1-2 perces időkülönbségek vannak). Megállóhelyei: városháza, Pusztaszentgyörgy újsor; buzsáki elágazás; felső; Fonyódi utca; Kéktó; kereszt; vasútállomás; vasútállomás bejárati út; Mamocpuszta és Pusztaberény. Egyes puszták, illetve majorok nem érhetőek el közvetlen megállóhellyel, illetve autóbusz járáttal.

önkormányzati tulajdonú. 2015-re Nagytatárvár és Sandipuszta kivételével mindenhol elérhetővé vált a vezetékes ivóvíz, utóbbiaknál az önkormányzat naponta kannás víz szállításával gondoskodik a közszolgáltatásról. A villamos energia mindenhol jelen van, a gázvezeték csak Mamócspusztán érhető el, további két helyen (Riczepuszta és Mamócsi út) tartályos gázt használnak. A csatornahálózat kiépítettsége a városban 95% körüli, ennek létesítése független a Balaton-törvény környezetvédelemre vonatkozó útmutatótól (ex verb. *SÁNDOR 2015*). Három összközműves puszta van (Rágnicza-, Zsigmondpuszta és Lengyeltóti vasútállomás), amely az összes egyéb belterület és külterület 23%-a.

Emellett a várost egészében 134 a nem lakott lakások száma (összes lakás 11,2%-a), az egyéb lakóegységek száma 30 darab volt 2011-ben (összes lakóegység 2,4%-a, 127 fővel). Az infrastruktúra-hálózat nagyarányú kiépítettsége azért lehetséges, mert az egyes településrészek kisebb távolságra helyezkednek el a fővezeték-rendszerből, így azok kiépítése kevesebb költséggel járhatott, mint egy erősebben tagolt településszerkezet esetében. Mindezek a településrészek gazdasági-társadalmi lehetőségeire nézve kedvezőek lehetnek. A közművekkel és burkolt utakkal való ellátottságból fakadóan nem beszélhetünk a városban tipikus szegregátumról.

5. ESETTANULMÁNY: PUSZTASZENTGYÖRGYI DOHÁNYGYÁR

Pusztaszentgyörgy, Lengyeltóti É-i irányban 4,4 kilométerre fekvő, külterületként nyilvántartott településrésze. A legkorábbi írott források, az 1863-as helynévtár, valamint mindhárom katonai felmérés megjeleníti. A középkorban a török dúlások szintén érintették. Az ipar erősödése felé vezető út lépéseként az 1940-es évek végén itt létesült a nagyatádi dohánygyárnak az egyik fermentáló üzeme, amelyet a közhasználatban dohánygyárnak neveztek a helyiek. Az anyavállalat a Budapesti Dohánybevéltő és Fermentáló Vállalat Nagyatádi Üzeme néven jött létre 1908-ban, amelynek kihelyezett üzeme a „lengyeltóti mesterséges dohányszárító telep tervrajza”-ként szerepel a Somogy Megyei Levéltár dokumentumai között (*CSÓTI 2005*). A gyár az 1990-es évek privatizálása során megszűnt, barnamező lett. A puszta ismételt hasznosítását a budapesti székhelyű, Balaton Meat Baromfifeldolgozó Kft. (korábban Favorit Meat Kft. néven) kezdte meg, 2009 és 2011 vége között létrehozva a jelenleg is baromfivágással és -feldolgozással foglalkozó fióktelepét⁹. A Benbau Kft. cégcsoport részeként működő vállalkozás a volt fermentáló helyén, a 2015. február 4-én hatályos cégjegyzék szerint 2012 augusztusa óta végez főtevékenység keretében baromfihús feldolgozást és tartósítást ezen a külterületen. A szervezet a Dél-Dunántúli Élelmiszeripari Klaszter tagja. A cégnek már 2008 előtt is volt itt fióktelepe, a nevezett időpontban ennek bővítését hajtotta végre a kedvező közlekedés-földrajzi fekvésre és a hátrányos helyzetű kistérségi szerepre alapozva. Előbbit több szerző döntő faktorként nevezi meg, hiszen ez az egyik létfontosságú úgy a majorok fennmaradásában, mint akár az aprófalvak esetében (*BAJMÓCY-PÓCSI 2008*, *BAJMÓCY-BALOGH 2014*). A hátrányos helyzetű térségbe település valószínűleg

⁹ A cégcsoport fonyódi fióktelepén egy 9000 m² területű pulykatartó telep működik. A vállalkozás az állatokat felvásárlással szerzi be.

kedvezőbb gazdasági környezetet jelenthetett, hiszen ez az egyik alkalmazott területfejlesztési eszköz. Ennek is szerepe lehetett tehát a telepítéskor. A megfelelő jogszabályi keretek érdekében a város a településrendezési tervének 4. számú módosítása rendelkezett a terület művelési ág váltásáról (gyepként, rétként, legelőként való hasznosítás), a fejlesztési tevékenységének megkezdéséig.

A fióktelep 28 fővel kezdte meg tevékenységét, munkaerő-bővítés nem történt. A lengyeltótiak közül mintegy 18 főnek ad munkahelyet, amely összes foglalkoztatottjának mintegy kétharmadát jelenti.

Pusztaszentgyörgy tehát a majorok azon kategóriájába tartozik, amelyek tipikusan gazdasági funkciót látnak, illetve láttak el. A dohánygyár területe jól megközelíthető, összközműves. A településrész mindenképpen azon pozitív példák közé tartozik, amelyek képesek voltak a szerkezetváltásra. A jelenleg itt működő vállalkozás számára korábbi tevékenységből származó berendezések nem maradtak, a létesítményt az elbontott fermentáló helyén építették (1. kép). A cégnek a városban nincsenek partnerei sem a szállítás, az értékesítés, a csomagolás, sem a gépgyártás területén. A város életében a telephely hasznosítása mellett a működésből származó járulékos bevételek és a lakosság egy részének foglalkoztatása által van szerepe.

1. kép: Lengyeltóti – Pusztaszentgyörgy dohánygyár területe

Photo 1: The territory of the tobacco fermenting plant of Lengyeltóti – Pusztaszentgyörgy

Forrás:<http://www.maps7.com/hu/8693%20Lengyelt%C3%B3ti,%20Pusztaszentgy%C3%B6rgy%20%C3%A9jsor%20utca%2066,%20Magyarorsz%C3%A1g.html#.VLjmVoCRxwE>, 2015-01-16

Az itt jelenlévő infrastrukturális adottságok, berendezések és a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet¹⁰ háttértelepülésként való besorolása a jövőben is alkalmassá fogják tenni e településrészt a parti és part menti települések lakosságának és forgalmának élelmiszeripari ellátása megvalósítására.

¹⁰ A BKÜ területén – mint háttértelepülés – azért fontos az elhelyezkedése, mert a térségre vonatkozó 2014-2020-as területfejlesztési koncepcióban is kijelentik, hogy az ipari tevékenység a parti és part menti helységeken nem kívánatos, viszont háttértelepüléseken történő elhelyezése célszerű és ösztönözhető (nem anyagi vonatkozásban!).

ÖSSZEGZÉS

Lengyeltóti életében fontos fordulatot jelentettek az uradalmi birtokok tulajdonváltásai, amelyek előrevitték a helységet úgy gazdaságilag, mint társadalmilag. Ez vezette el a 19. századi polgárosodáshoz. A jelentős kiterjedése – amelyet gazdasági oldalról az 1800-as évek második felében végzett lecsapolások megerősítettek – fokozódott; az alföldi mezővárosokra jellemző nagyhatárral bíró településsé vált, számos majorrall, pusztával.

Mára a lakosság csökkenő tendenciája figyelhető meg, amelyet az elvándorlás, előregedés okoz. Jelentősebb konfliktust eredményez a város életében a DNY-i irányból mind nagyobb számban betelepülő cigány etnikum megjelenése. Utóbbinak az országos, illetve az etnikai szempontból hátrányos helyzetű területek sajátosságai itt is megfigyelhetők: a foglalkoztatottságuk alacsony (a közmunkaprogram orvosolja), az iskolázottságuk alacsony, s a kvalitásuknak megfelelő egyéb munkalehetőség nem adott.

Településképi értelemben szegregációról nem lehet beszélni a város DNY-i részén, viszont a lakosság legalább 80%-a nemzetiségi hovatartozását illetően cigány. A helység egyes pusztái, majorjai lakosságának csökkenését a munkahelyek megszűnése, privatizáció miatti átalakulása eredményezte. Ellenpélda északon Pusztaszentgyörgy Új sor és több, itt található pusztá, ahol 2011 és 2014 között népességnövekményt regisztráltak, amelynek okát esetlegesen a gyümölcsültetvények melletti elhelyezkedésben, a fenntartási költségek kérdéskörében látom, azonban ez további vizsgálatot igényel.

A külterületi lakott helyek többsége mezőgazdasági jellegű lakótelep, illetve lakóhely, tanya; ezek funkcióikban változatlanok. Hipotézissel szemben a puszták városellátó szerepköre nem igazolódott be, a közintézmények ellátásában sem. A gazdálkodók Lengyeltótitól teljesen függetlenül végzik tevékenységüket.

Az esettanulmányban a város északi peremén életben maradt, gazdasági tevékenységet folytató major található: fejlődését, gazdasági sajátosságait, hasznosításának történetét földrajzi és közlekedés-földrajzi pozíciója határozza meg. A vállalkozás a helyi lakosság 0,6%-ának foglalkoztatja, jelentősége a major fennmaradásában teljeseedik ki. A cég letelepedésével egyben a területhasználatban eredményezett átalakulást.

Az önkormányzat számára továbbiakban eshetőség lenne az arra alkalmas terek mezőgazdasági hasznosítása, a megtermelt élelmiszereik saját intézményeiben történő felhasználását lehetővé tevő jogi és közgazdasági környezet megteremtésével.

IRODALOM

- B. BENKHARD L.** (1996): Lengyeltóti plébániatemplom. TKM Egyesület, Budapest. 24 p.
- BAJMÓCY P. – BALOGH A.** (2012): Egykori majorok tipizálása Vas megyei példákön. Földrajzi Közlemények, 136. évf. 2. sz. pp. 165-181.
- BAJMÓCY P. – BALOGH A.** (2014): Kihalás szélére sodródott falvak Magyarországon. Településföldrajzi Tanulmányok III. évf. 2. sz. pp. 3-12.

- BAJMÓCY P. – PÓCSI G.** (2008): Somogy megyei majorságok településfejlesztési problémái. In: Sitányi L. (szerk.): II. Terület- és vidékfejlesztési Konferencia. Dél-Dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökség, Kaposvár, pp. 23-27.
- BECSEI J.** (2001): Fejezetek az általános társadalmi földrajz tanulmányozásához: egyetemi jegyzet. Ipszilon Kiadó, Budapest. 218 p.
- BELUSZKY P.** (2003): Magyarország településföldrajza: Általános rész. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs. 568 p.
- BELUSZKY P. – SIKOS T. T.** (2007): Változó falvaink: Magyarország falutípusai az ezredfordulón. MTA TAKI, Budapest. 459 p.
- CSÓTI Cs.** (2005) (raktári jegyzéket készítette): Somogy Megyei Levéltár Nagyatádi Dohánybevéltő Hivatal Iratai 1912-1948.
- DÖVÉNYI Z.** (szerk.) (2010): Magyarország kistájainak katasztere. Második bővített és átdolgozott kiadás. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest. 876 p.
- ERDEI F.** (1974): Magyar falu. Hasonmás Kiadó, Budapest, 280 p.
- JÓZSA K.** (2008): Aprófalvas vonások néhány Somogy megyei egykori majorban. In: SITÁNYI L. (szerk.): II. Terület- és vidékfejlesztési Konferencia. Dél-Dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökség, Kaposvár, pp. 168-172.
- KOVÁCS Z.** (2013): Népeesség- és településföldrajz. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 239 p.
- MARTON I.** (2013): A Balaton Régió fejlődése. A regionális gondolkodás és a turizmus fejlődésének összefüggései a Balaton térségében. Acta Scientiarum Socialium 39. sz. pp. 161-179.
- MÁTÉ B.** (2015): Bacsák György, a jégkorszak tudósa, Fonyód polihisztorja. (http://www.bgyszi.sulinet.hu/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=62&Itemid=196, 2015-01-07)
- MENDŐL T.** (1963): Általános településföldrajz. Akadémiai Kiadó, Budapest. 567 p.
- NEZDEI Cs.** (2015): Adalékok a Balaton Régió területének változásához. In: KECZELI L. – KOVÁCS I. P. – NEZDEI Cs. (szerk.): Geográfus Körút 60. Virágmandula Kft., Pécs. pp. 217-234.
- PERCZEL Gy.** (szerk.) (2003): Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 555. p.
- TÓTH S.** (1999): Örökös szomjúság. Szemelvények Lengyeltóti történetéből. Lengyeltóti Város Önkormányzata, Lengyeltóti. 100 p.
- VELKEY G.** (2014): A helyi foglalkoztatás és a közfoglalkoztatás legfontosabb jellemzői egy empirikus kutatás tükrében. (http://www.regscience.hu:8080/jspui/bitstream/11155/730/1/velkey_helyi_2014.pdf.pdf, 2015-01-14)